

Громадські ініціативи у контексті дерусифікації символічного простору Сум

Рожкова Л. І.

*кандидат історичних наук, доцент
Сумський національний аграрний університет
м. Суми, Україна*

Важливою рисою суспільно-політичного життя Сум з початку 2000 –х рр.. був розвиток громадського сектору. Сумчанам притаманно висловлювати свою громадянську позицію з гострих питань життєдіяльності обласного центру. Свідченням цього є події «студентської революції» 2004 р., [1] Помаранчевої революції, Революції гідності [2, с.173].

Після ухвалення законів про декомунізацію 2015 р. у Сумах відбулися громадські обговорення, присвячені перейменуванням топонімів. Як пересвідчилася авторка даних рядків, ці обговорення проходили у формі гострих протистоянь між проукраїнськими та антиукраїнськими силами. Згодом була створена комісія, яка запропонувала перелік найменувань об'єктів, що підлягали перейменуванню. Протягом 2015 -2016 рр. в обласному центрі змінили назви 98 вулиць [3].

На початку широкомасштабного вторгнення російської армії до України Сумщина, що має найпротяжніший (понад 500 км) кордон з державою агресором, першою зазнала наступу російської армії. Суми були частково оточені.

Однією з багатьох форм спротиву розповсюдженню «руського міра» став громадський рух, спрямований на звільнення символічного простору обласного центру від маркерів імперського та комуністичного періодів. Як зазначає С. Ганаба, символічний простір міста, утворений пам'ятниками, спорудами, назвами є засобом збереження колективної історичної пам'яті, формування ціннісних орієнтацій, діалогу поколінь [4, с.4].

Резонансною подією у квітні 2022 р. був демонтаж пам'ятника гусару, встановленого в 2011 р. у центрі міста. Реакція містян на цю подію була різною: від нерозуміння («Кому заважав пам'ятник») до схвалення («Вже давно треба

було прибрати»). Як пояснив сумський історик і краєзнавець В. Артюх, встановлення на центральній вулиці меморіальної дошки із зображенням чотирьох гусарів, а згодом – контактної скульптури «Гусар», свідчить про фальсифікацію місцевої історії, яка мала на меті пов'язати Суми з російською культурою та історією [5]. Проте, на заваді стали проукраїнські налаштовані активісти.

Протягом 2022 - 2023 рр. у Сумах відбулися масштабні перейменування топонімів: більш, ніж 179 вулиць змінили назви в межах законів про декомунізацію та деколонізацію. Нові назви відтворювали історичні та культурні традиції міста, пов'язані з українською національною ідентичністю [6].

У січні 2024 р. розпочався черговий етап виконання закону про деколонізацію топоніміки. На даному етапі ініціатива у перейменуванні об'єктів належала очільникам міст, а після 27 квітня 2024 р. – керівникам ОВА. У Сумах ініціативу виявили громадські активісти. На початку 2024 р. громадська організація «Місто розумних» розгорнула інформаційну кампанію під назвою «Чому (Ім'я діяча) не ОК для українських Сум?» [7]. На стендах, встановлених на центральних вулицях, були розміщені зображення діячів з аргументами, чому Суми мають позбутися маркерів радянської (російської імперії). Метою кампанії є залучення мешканців громади до обговорення питань облаштування символічного простору міст, очищення від імен противників незалежності. Усі стенди були виконані в одному стилі. Свою позицію та основну ідею кампанії: «їхні імена залишаться в історії, але їм не місце у міському ландшафті», - активісти підкріплювали наступними аргументами:

- Дмитро Менделєєв – російський інтелігент, що належав до ультраправого монархічного формування «Чорна сотня». Чорносотенці були антисемітами й українофобами. Зокрема, знищували пам'ятники Т.Шевченку. Крім того, вчений не був пов'язаний з Україною.

- Петро Чайковський – символ російської культури та культурний маркер «руського міра». Його ім'я в топонімах викликає сприйняття української культури як вторинної і залежної від російської.

Окремі постаті, зображені на банерах мали тісний зв'язок із Сумщиною, однак їх діяльність оцінюється неоднозначно.

- Лютчик – винищувач часів Другої Світової війни Іван Кожедуб, в останні роки життя, як депутат Верховної Ради СРСР, виступав проти незалежності України, закликав бути вірним ідеям «великого Леніна»...

- «Партизанський генерал» Сидір Ковпак у складі більшовицького загону боровся з військами Української Держави гетьмана Павла Скоропадського в 1918 р.; воював проти УПА, брав участь у репресіях проти українських патріотів.

Чи не найбільші дискусії протягом останніх років викликає постать Михайла Лушпи (1920 - 2007) очільника Сумського комітету КПУ протягом 1972 – 1988 рр., почесного громадянина Сум. Як зазначали громадські активісти, М. Лушпа обіймав керівні посади у комуністичній партії, тому підпадає під дію Закону про декомунізацію; служив у полку охорони московського кремля, який підпорядковувався НКВС СРСР; був ініціатором руйнування частини історичного центру Сум. Окремий банер присвячений пам'ятникам, які символізують домінування росії над завойованою територією. На думку ініціаторів кампанії, вони символізують російську військову присутність та виправдовують вторгнення. Про значний резонанс даної ініціативи свідчить той факт, що частина банерів виявилася зіпсованою. На ініціативу «Міста розумних» відреагувала і російська пропаганда, що стало додатковим стимулом для активістів [8].

В липні 2024 р. сесія Сумської міської ради затвердила перелік 11 перейменованих топонімів [9]. З мапи Сум зникли імена П. Чайковського та С. Ковпака. Щодо М. Лушпи, іменем якого у Сумах названий проспект та встановлений пам'ятник (2013 р.), то згідно з роз'ясненням Українського інституту національної пам'яті, його ім'я може бути збережено у міській

топоніміці [10], проте суспільні дискусії довкола діяльності колишнього очільника Сум тривають (переважно у соціальних мережах). Наразі триває дискусія про доцільність (або недоцільність) вилучення із назви Сумського педагогічного університету, який 2024 р. відзначив своє 100 – річчя, імені Антона Макаренка. Існує роз'яснення УІНП, формується позиція колективу навчального закладу. Своє вагоме слово мають висловити громадські активісти.

Таким чином, як свідчить досвід Сум громадські ініціативи відіграють значну роль у процесах деколонізації символічного простору міста.

Література:

1. Vivat, Alma Mater, или Хроника палаточной революции в Сумах - 2004 [Текст]: сборник научных трудов / Л.Г. Мельник, С.Н. Ильяшенко, Н.С. Ильяшенко. - Сумы : Университетская книга, 2006. - 399 с.
2. Майдан від першої особи. Регіональний вимір. Вип. 3.: у 2 ч. Ч. 2 Львівська – Чернігівська області/уклад. :Г. Боднар, О. Доброер, Т. Ковтунович, О. Морозова, О. Стукалова [та ін]; відп. ред. Т. Привалко; Укр. ін-т нац. пам'яті. – К.:К.І.С., 2018. – 432 с.
3. Артюх В'ячеслав. Декомунізація топоніміки в місті Суми (2015–2016): як це було // URL <https://history.sumy.ua/research/article/9876-artiukh-viacheslav-dekomunizatsiia-toponimiky-v-misti-sumy-2015-2016-iak-tse-bulo.html> (дата звернення: 12.12.2024)
4. Ганаба С. Символічний простір міста як простір пам'яті / С. О. Ганаба // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. - 2016. - Вип. 6. - С. 4-10. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/filipol_2016_6_3
5. «Із сумського в гусарському полку була тільки назва» — В'ячеслав Артюх про фейки в місцевій історії // URL <https://cukr.city/city/2022/sums-kyy-husar/> (дата звернення: 12.12.2024).
6. Артюх В'ячеслав Наймасштабніші перейменування сумських вулиць // URL <https://history.sumy.ua/actually/9576-naimasshtabnishi-pereimenuvannia-sumskykh-vulyts.html> (дата звернення: 12.12.2024).
7. Вони залишаться в історії, але їхнім іменам не місце на мапі Сум // URL <https://www.smart.sumy.ua/blogs/de-kolonizovani-sumi----tobi-norm> (дата звернення: 12.12.2024).
8. Чому пам'ятнику Альоші, парку Кожедуба й проспекту Лушпи не місце в Сумах? Розповідаємо про нову інформаційну кампанію URL <https://cukr.city/news/2024/dekolonizaciya-ok/> (дата звернення: 12.12.2024)
9. Артюх В'ячеслав. Останні перейменування вулиць на Сумщині//URL <https://history.sumy.ua/news/9883-ostanni-pereimenuvannia-vulyts-na-sumshchyni.html>(дата звернення: 12.12.2024).

10. Кудлай Євген URL <http://dancor.sumy.ua/news/newsline/503877> (дата звернення: 12.12.2024) // У Сумах перейменували ще 11 топонімів: Лушпу, Чехова і Кожедуба залишили.